

նապէս յառաջ քաշեց քրիստոնեաներին և հասցրեց բարձրագոյն պաշտօնէութեանց և բոլորովին քրիստոնէական ազգեցութեան տակ ընկաւ: Սրա յաջորդները սակայն մանաւանդ սոսկալի աշխարհակալ Կիլիս—Լոնգը (1735—1596), որ Բուդղայականութեան շատ յարած էր, յաճախ կրկնուող երկարատե ու արիւնալի հալածանքներ յարոյց քրիստոնէից դէմ և այդ ժամանակ հազարաւոր զոհեր տարաւ կրօնական մոլեռանդութիւնը: Եյս հալածանքների պատճառը յիսուսականների չափազանց եռանդն էր, զրանք անշուշտ նեստորականներին ևս դարձնելու փորձեր արած կը լինէին և նրանց թիւն այդ կրօնական կոիւնտից առաջ անկասկած շատ նուազած կը լինէր:

Եյս է ահա անկախ ներքին ասիական քրիստոնեայ եկեղեցու վախճանը: Խորասուզուած և մոռացած, մասամբ դիտմամբ մոռացուած Թուրքեստանի նեստորական քաղաքակրթութեան վերայ հաստատուած տէրութեան գոյութիւնը: Ահա Իլի գետի շրջանում: Սեմիրիշինսկ քաղաքի մօտ, յիշեալ պարոնները Պոյարկով և Պանտուսովը քիչ ժամանակ առաջ (1886-ից սկսած) գտան մի շարք նեստորական տապանաքարեր և բազմաթիւ այլ քարեր արձանագրութիւններով ծածկուած: Գրութիւնը ասորական էր և յաճախ փորագրուած խաչի նշանը նրան բուսական սուրբ Գէորգի խաչին: Քարերի վերայ եղած անուններն են՝ օրինակ՝ Մարիյու—Յուխաննան (= Տէր Յովհաննէս), որ զարմանալի կերպով յիշեցնում է Յովհաննէս երէցին, ապա Ելէքսանդրոս, Յուլիա, Պետրոս, զրանց հետ միասին կարգում ենք և թրքական—մողոլական անուններ, ինչպէս Նոնգու, Մասկուտ, Սոն—գուիւկայա և լին: Մեր աչքի առաջ կենդանանում են մի ամբողջ շարք եւրոպացիներ և քարոզիչներ իրենց կանանցով և որդեկանցով, զրանցից շատերի բնաւորութեան ամբողջ նկարագիրն ենք ստանում: Եյս տեղ թաղուածների մահուան տարեթուերը գտնուում են 850—1320 թ. մէջ, Եյսպէս ուրեմն այս քարերը զարմանալի վկաներ են մի մեծ անցեալի:

Այսպէս հետախուզութիւնների ժամանակ կը յաջողի անշուշտ աւելի ևս լոյս սփռել այն ժամանակների և մանաւանդ Քեստացոց տէրութեան պատմական յարաբերութիւնների վերայ, Ինչպէս Լոռքսորի մումիաներն և Կույուլնջուկի աղիւնները, այսպէս և Իլի երկրի յուշարձանները պիտի խօսեն անցած դնացած ազգերի ճակատագրի մասին:

Մի բան արդէն այժմ իսկ հաստատ է՝ նեստորականութիւնը մեծ զօրութիւն ունէր երբեմն Ասիայում և այդ զօրութիւնը գործ է դրել ոչ նուիրապետական, այլ քաղաքակրթական ձևով և

այնու մի այնպիսի նշանակութիւն է ձեռք բերել, որ արժէ արձանագրել պատմութեան տարեգրութիւնների և ազգագրութեան էջերի վերայ: Դա հելլենական իմաստութեան և գիտութեան պահպանն է եղել և երկուսն էլ միջնորդարար հասցրել է այն ազգին, որ այն ժամանակ հոգեկան կեանքի բարձրագոյն զարգացումն ցոյց տուաւ և իւր կողմից հնրեր երկերի ուսումնասիրութիւնը կրկին Արեւմուտքին հասցրեց փոխանցարար: Եյս նեստորականութեան մնայուն և համաշխարհական նշանակութիւնն է: Դրա հակառակ անցել է քրիստոնէական նեստորականութեան ազգեցութիւնը միջին, արեւելեան և թուրք—մողոլական Ասիայի վերայ ազգերի գաղութականութեան փոթորիկի մէջ, անցել և ոչնչացել է այդ ազգեցութիւնը այնպէս ինչպէս շատ այլ քաղաքակրթութիւններ այլ տեղերում և այլ ժամանակներում:

Թարգմ. Ն. Բ.

ԱՌԱՅՆՆԵՐ ՎԱՆԱՅ ԲԱՐԲԱՌՈՎ:

Մէկու տունը շէն
Էրկսին կիսաշէն
Իրեքին խմով աւեր:

Մէկ օր կանի բարուց բարեկենդանք,
Մէկէլ օր կը նստի սկոտանք:

Մէլ արաքը, մէջ վարագ,
Ես մացի անկարագ:

Մէջ ծաղկներաց դոնդաղ,
Մէջ Խաւքերաց դառնառ:

Մշակ աղէկ էմեր,
Ուր տուն մշակ կենէր:

Յերոս ու գարի, իմ խոնցաւ
(հարբուս) վեր քն բարի:

Նախիր էկաւ վեր դարին,
Նախորդի մնիկ կայնաւ վեր քանին:

Նանէն մատաղ քո սիվտակ օտնեւաց,
Ասաց դառղառ ուր ձգեւաց:

Նէ գղով Նէ շերեփով՝ Համաւ լիով (բոռով):

Նէ դաշտի մրգինի՝
Նէ սարի թրքինի:

Նէ կնիկ ունիմ կծան,
Նէ խէր ունիմ ծեծան:

Նէ վեր գուլն կը կայնի,
Նէ վեր շերեփն կը դադրի:

Նստեր պաղ սրախին,
Կը ծեծայ փուքն ու քամին:

Նստած մարդ թախտ փուշ կը կարծի:

Եախլախն ըն քիւրմ թէ մախլախուն:

Եատ արողին շալէ շապիկ,
Քիւ արողին շարէ շապիկ:

Եւն կնայ մեր տնիկ,
Լուշ կնայ մեր կնիկ:

Երնական որ շիթթի,
Ձարոն ոտներ կը դիտթի:

Ոչ կու կեղայ. ոչ կու թայ:

Ոչ հայի խոնկն ի, ոչ թուրքի ուզութունն ի:

... ոտնիս քաղու, հաւկիթ կածես գազն:

Ով կիրակին կիրակմուտ չապիսի,

Մըջ դժոխքի կրակին մաշի:

Որ ունիս լաւ կին՝ ինչ ունիս խաղանստուն,

Որ ունիս մեռել տունդ, ինչ ունիս ժամտուն:

Ուզէ հարուստի կատուն,

Մուզէ աղքատի խաթուն:

Ուռին ու քարտին, խնտ ուր գնավտին:

Ուստայ յողաթ խոր իկէ,

Ուսել խմել դուր իկէ:

Ձեռնն չկայ, յիւր իկէ:

Ձամբից խատ խատ

Մեղրից մատ մատ,

Կիրիշկեմ տեղը դարտակ:

Ձարոց ճարտար, քարոց տըխմար:

Ձեմ գովար քո խորտկութեն,

Եը գովամ քո խորորդութեն:

Ձուրի աղը խամսի, մատաղը կը խանգի:

Ձուտեմ, տամ ունեւորաց,

Երթամ դաս առաքելոց:

Պարկով լուս ի քէ:

Պիտուն ի նոյ չալետն յարեգակ:

Պընձի եռ աղբոր խէր,

Պուտի ձո՛ տէգըրնկայ խնո:

Պուտուկ ասեց— իմ տակ ոսկի ի,

— ուստի կուգամ, ասեց շերեփ:

Սեւ սէրակեր

Բնց վանայ խաւքերն էլ վեր:

Սեւտն՝ զարկեր կեզտէն:

Սուտ սրտացաւ,

Մոված փորացաւ

Սրտի սիրած եար էլի,

Գուռն քաւաւ տաղ էլի:

Վայ նոգիս՝ որ ընկաւ որդիս:

Վատ օր կաղեկնայ,

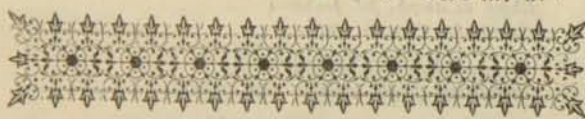
Վատ մարդ շաղեկնար:

Փառք քէ փշրուկ.

Յէր եռացիր կպար պտուկ:

Քուրկան քուրիկ է:

Ս. ԼԱՅԿՈՒՆԻ.

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ—ՍԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ

ԵԿԱՐՁՈՒԹԵԱՆ ՈՒՍՈՒՅՄԱՆ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ:

Մեր ներկայ ուսումնարանները որքան էլ զերազանց լինին հին ուսումնարաններից, դարձեալ շատ բան ունինք զեռ. անելու պրանց կազմակերպութեան համար, շատ թերութիւններ կան մեր մանուկների կրթութեան զործը կանոնաւորելու համար: Նը՝ մարիտ է, մեր հին ուսումնարանները շատ միակողմանի էին, բայց մի՞թէ միակողմանութիւնից ազատ են նաեւ մեր ներկայ ուսումնարանները, մի՞թէ, կարո՞ղ ենք հանգիստ խորձով ասել, թէ մեր ուսումնարաններում ուսման հիմքն այնքան լայն և հաստատուն է, որ կրթութիւնը ներդաշնակ և լրացած ամ-

բողջութիւն է կազմում: Ենչու՞ շատ ոչ: Այդ գատալմիւր զգուար չէ կարգալ եթէ ի նկատ առնենք, որ ներկայ մանկավարժութիւնը կրթութեան զործում երեք գլխաւոր ծիւղ է որոշում—կրթութիւն մարմնի, կրթութիւն մտքի և կրթութիւն զգացմունքի: Երբ՝ մարդկային բնութեան այս երեք կողմերի համահաւասար և ներդաշնակ զարգացումը միայն կարող է համապատասխանել կրթութեան նպատակներին: Բայց մի՞թէ կարո՞ղ ենք պնդել, թէ մարմնի, մտքի և զգացմունքների կրթութիւնը մի ներդաշնակ ամբողջութիւն են կազմում մեր ուսումնարաններում և նոյն իսկ շնտ կան այնպիսի ուսուցիչներ, որ կարող լինեն ըմբռնել այդ ներդաշնակութեան իմաստը և նշանակութիւնն ուսումնարանական զործում:

Մեր ուսումնարաններում աշակերտների ֆիզիքական կրթութիւնը, դրա հետ էլ ուսումնարանական ողջակեցիք պայմանները համարեալ թէ բոլորովին անուշադրութեան են մատնուած. այսօր մենք չենք կարող մատնացոյց անել մի ուսումնարանի վրայ, որ այդ կողմից գոհացուցիչ դրութեան մէջ լինէր: Միևնոյնը կարելի է ասել նաեւ զգացմունքների պրտի կրթութեան վերաբերմամբ: Նշմարիտ է, կրօնը աւանդելի առարկաների մէջ առաջին տեղն է բռնում բայց զգուար թէ կարողանանք պնդել, որ դա առաջին տեղն է բռնում նաեւ իւր նպատակին ծառայելու վերաբերմամբ. մեր դպրոցներում դեռ կրօնի վրայ նայում են որպէս գիտելիքի, աշակերտի մտքի պաշարը աւելացնելու աղբիւրի վրայ: Համեմատաբար զերազանց դրութեան մէջ է մտքի կրթութիւնը:

Սակայն մեր ինչպէս եկեղեցական-ծխական նոյնպէս և թեմական դպրոցների ծրագիրների մէջ մտնում է երկու առարկայ ևս, որոնք մեծապէս կարող էին նպաստել ոչ միայն աշակերտի մտաւոր կրթութեան, այլ և զգացմունքների ու գեղարուեստական ճաշակի կրթութեան: Մեր խօսքը նկարչութեան և երաժշտութեան մասին է, որոնք մեր դպրոցներում ամենից աւելի անուշադիր են թողած և եղած-չեղած մի հաշիւ են կարծես: Սակայն այդ երկու առարկաներից երգեցողութիւնը զեռ փառք է. երաժշտութիւնից, դոնէ երգը այնքան էլ մոռացութեան չէ մատնուած չնորհիւ այն հանգամանքի, որ դա մի տեսակ շուքի, զարդի դեր է կատարում—մեր դպրոցների աշակերտները հանգիսաւոր և տօն օրերին պէտք է պատշաճաւոր երգեր երգեն և եկեղեցում ժամասացութեան մասնակցին: